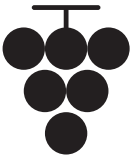
Hoe vanzelfsprekend zorg kan zijn

Een week in De Wingerd

Jan Vanwezer
en alle betrokkenen bij
De Wingerd

Lannoo
Campus

D/2026/45/337 – ISBN 978 90 599 6927 8 – NUR 860, 870

Vormgeving omslag en binnenwerk: Atelier Steve Reynders

© Jan Vanwezer & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2026.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediadivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.
Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Tekst- en datamining is niet toegestaan.

Uitgeverij LannooCampus
Vaartkom 41 bus 01.02
3000 Leuven
België

Postbus 23202
1100 DS Amsterdam
Nederland

www.lannoocampus.com

Inhoudsopgave

Voorwoord. De verandering is begonnen 9

0. Manifest. Wat zijn we elkaar verschuldigd? 13

1. Moeten mensen met dementie wel in instellingen wonen? 21
Een maandag zonder vast plan 22
De kunst van de deconstructie 24
Wegstoppen is ook een keuze 26
Het huis in het kort 27
Blijf de mens zien 30
Veiligheid is geen argument om vrijheid in te perken 35
Dank je zeggen aan wie neemt 36
Liever twijfel dan protocol 37

2. Een wachtlijst belooft een zekerheid die ze niet kan waarmaken 41
Het eerste gezicht 42
Een gewichtje onder de weegschaal 43
Binnenkomen doe je in stappen 45
Zo lang *als* mogelijk 47
De laatste halte die er geen is 48
De kamer wacht op de juiste mens 49
Een zachte landing 51
Met welke rugzak iemand komt 53
Over later praat je niet maar één keer 54
Geen wonderen beloven 56

3. Waarom zou je iemand met dementie in een vast dagschema dwingen? 59
Op maat van acht mensen 60
De kamer is van de bewoner 61
Het to-dolijstje raakt hier nooit af 62
Wie hier werkt, neemt zichzelf mee 63
Niemand staat er alleen voor 65
Waar het botst 68
Probleemgedrag bestaat niet 70

Leven in een andere werkelijkheid ... 72
In de woestijn mag je links rijden ... 74
Het laatste antwoord ... 75
Muziek en houvast ... 78
Prikkels in plaats van pillen ... 79

4. Zorg is te belangrijk om alleen aan de professionals over te laten ... 83
Het meest onderschatte medicijn ... 84
Het gewone leven is het programma ... 85
Volwassen mensen, volwassen aanbod ... 87
Veel noten op de zang ... 89
Zinvol is niet hetzelfde als veel ... 92
Zonder vrijwilligers valt ons huis stil ... 93
Een woonzorgcentrum met de deuren dicht is een eiland ... 97
Eenzaamheid wijkt niet voor een volle kalender ... 98

5. Zonder de familie lukt het ons ook niet ... 101
Liefde kun je niet uitbesteden ... 102
Wie betaalt, is liever geen klant ... 102
Rouwen om iemand die er nog is ... 104
Kiezen vóór goede zorg ... 106
Als iemand je naam niet meer weet ... 107
Wat wil je blijven doen? ... 109
Zorg voor wie zelf zorgt ... 110
Meebeslissen tot in de strategie ... 112
Dit lossen we niet op in een paar jaar ... 115

6. We vechten niet tegen wat onvermijdelijk is ... 119
Sterven hoort erbij ... 119
Een gesprek dat nooit af is ... 121
Het stille proces ... 123
Sterven is een familiegebeurtenis ... 126
Het laatste bed is het eigen bed ... 128
Niemand sterft hier alleen ... 129
Te vroeg of te laat ... 131
Blijven kijken naar vandaag ... 133
Na het afscheid ... 137

7. Ook het beste woonzorgcentrum verbetert vandaag een verkeerd systeem 143
Een eiland tussen vier wegen 144
De golf die iedereen zag aankomen 145
Zelfredzaamheid is een illusie 146
Maar wat voor buurt moet dat dan zijn? 148
Een oud plan dat bleef terugkomen 149
Bewust zonder stolp gebouwd 150
Het gebouw is nog niet af, maar de buurt draait wel al 151
Zorg die zich in de wijk weeft 152
Meer geld alleen lost dit niet op 153
Besparen op zorg is ook een keuze 157
De nota's willen wat de regels verbieden 159
Geloven en toch twijfelen 160
Samenleggen is het halve werk 161
Jezelf overbodig maken 163

Dankwoord 167

Nawoord 171

Bronnen 177

De verandering is begonnen

Toen ik op eenentwintigjarige leeftijd in het woonzorgcentrum ging wonen, veranderde mijn kijk op deze wereld voorgoed. Ineens woonde ik tussen allemaal mensen die leven met dementie. Mensen zoals jij en ik, maar dan met een indicatie vanuit zorgzwaarte. Iets wat misschien een detail lijkt, maar juist dé reden is dat mensen daar mógen wonen.

Hoe langer ik hier woonde, uiteindelijk ruim 3,5 jaar, des te meer ik leerde dat ons systeem geen antwoord biedt op het alledaagse leven van mensen. Zo spreken we in visies vol lof over inclusie, maar in de realiteit was mijn woonplek inclusief binnen de gecreëerde exclusie. Ver weg van de gemeenschap waar mijn huisgenoten en ik onze wortels hebben, we mensen kennen en relaties het waard maken om te bestaan.

Als jongere in een systeem met alleen maar ouderen voelde ik dat met het wonen in een 'intramurale instelling' de wederkerigheid tot de samenleving kan verdwijnen. We hoeven bijvoorbeeld niet meer naar de supermarkt, die komt bij ons. Vrienden hoeven niet bezocht te worden, die komen op bezoek. En mijn abonnement bij de sportschool is niet meer nodig, want de kinesist komt binnen de muren met ons trainen: een ronde wandelen over de gesloten afdeling.

Wie met liefde naar de mensen ín ons systeem kijkt, maar kritisch is óp het systeem, realiseert zich dat alleen onze goede bedoelingen niet genoeg zijn. Als we een goed leven als resultaat willen, maar vanuit controle en risicovermijding blijven kijken, kunnen we dan ons grotere doel wel behalen? Een woonzorgcentrum functioneert pas goed als er dingen fout kunnen gaan, als risico's onderdeel van het leven mogen zijn.

Daarom is er meer nodig. Ons systeem is namelijk niet ontstaan tijdens de oerknal of geschapen door God, maar het ultieme resultaat van onze eigen cultuur. Niet in de zorg, maar in de samenleving. Daarom is het zo hoopvol dat in dit boek juist die samenleving betrok-

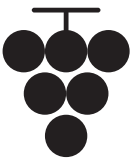
ken wordt. Want te lang hebben we dementie gezien als een zorgprobleem, maar het is in de kern een samenlevingsvraagstuk. Hoe willen we samenleven?

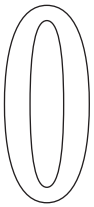
En daar geloof ik in! De toekomst vraagt niet om nieuwe vormen voor eenzelfde systeem, maar om andere vormen van wonen en samenleven. Dus geen nieuwe dementiedorpen of leuk ingerichte instellingen, maar leefvormen waar iemands zorgzwaarte niet het enige toegangsticket is. Waar mensen met elkaar kunnen leven, niet vanuit moeten, maar vanuit willen.

Verandering begint dan ook niet bij nieuwe modellen, maar bij een andere kijk. Daarom geen actielijst met tien bulletpoints om blind te kopiëren, maar lessen om van te leren en om mee te nemen naar je eigen leven.

Zo laten we zien dat de verandering waar zo'n honger naar is, al jarenlang bezig is. Aan ons allemaal om deze groter te maken. Want verandering is niet de winst van het individu, maar het resultaat van ons collectief.

Teun Toebes

De mens is het vertrekpunt, de organisatie volgt.

Manifest.
Wat zijn we elkaar verschuldigd?

Iedereen kent het scenario, we hebben het al zo vaak zien gebeuren bij een ouder, een tante of een buurvrouw: het geheugen dat begint te haperen, het thuiswonen dat almaar moeilijker wordt, en dan op een dag de verhuizing, naar een gebouw ergens aan de rand van de stad, ver weg van de straat waar zo iemand veertig of vijftig jaar heeft gewoond. Vanaf dan gaan we op bezoek. We drinken er een kop koffie of maken samen een wandeling, en daarna rijden we terug naar ons eigen leven. Alsof er geen andere manier is.

Maar zo natuurlijk is dat niet. We hebben op een bepaald moment met zijn allen beslist dat wie veel zorg nodig heeft, beter gaat wonen op een plek waar die zorg centraal georganiseerd is. En we zijn dat zo gewoon gaan vinden dat we niet eens meer merken hoe vreemd dat eigenlijk is.

Vroeger mocht iemand op zijn oude dag wat vergeten of wat vreemde dingen doen. Dat hoorde erbij. Vandaag zien we dat als een probleem dat opgelost moet worden. En dat bepaalt mee hoeveel we nog bereid zijn te investeren in de kwaliteit van iemands leven.

We zijn ook gaan denken dat ouder worden vooral betekent: zo lang mogelijk in leven blijven. Goede zorg meten we af aan de tijd die ze oplevert, zelden aan wat die tijd voor iemand nog waard is. Voor mensen met dementie wringt dat, want beter worden ze niet meer, hoe goed de zorg ook is. In De Wingerd proberen we het omgekeerde: van elke resterende dag een goede dag maken, niet zoveel mogelijk dagen.

Dit boek gaat over één woonzorgcentrum, en tegelijk over veel meer dan dat. Het gaat over hoe we naar zorg kijken, bekeken door de bril van De Wingerd, ons huis voor personen met dementie aan de rand

van Leuven. Wie hier een week doorbrengt, merkt hoeveel dingen die we als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen er vanuit een ander perspectief plots heel anders uitzien. De dementiezorg werkt hier als een vergrootglas. Wat je erdoor ziet, geldt voor de hele ouderenzorg en komt neer op één vraag: wat zijn we elkaar verschuldigd als we het niet meer alleen redden?

In veel woonzorgcentra verwacht men nog altijd dat de bewoner zich aanpast: aan het systeem, aan het schema, aan het uur waarop het eten op tafel komt, aan wat haalbaar is voor de mensen die er werken. Er bestaan doctoraten over de gelijkenissen tussen een gevangenis en een woonzorgcentrum, en daar word je niet gelukkig van als je ze leest. De vergelijking schrikt af, en uiteraard zijn beide werelden niet hetzelfde. Maar wie kijkt naar keuzevrijheid, naar het dagritme, naar de vraag of je zomaar het gebouw uit kunt, ziet parallellen die te denken geven. Het is ergens wel begrijpelijk, want een organisatie moet nu eenmaal georganiseerd zijn. Alleen vragen we zo van mensen dat ze zich aanpassen aan een institutioneel ritme, zonder het vooruitzicht ooit terug te keren naar een eigen plek waar ze zelf de regels bepalen. Dat is voor iedereen een moeilijke opgave. Voor mensen met dementie wordt het nog veel moeilijker, zelfs quasi onmogelijk, want de ziekte tast juist dat vermogen aan: je telkens opnieuw plooien naar iets nieuws.

Wij proberen het anders te benaderen. De mens is het vertrekpunt, de organisatie volgt. Het klinkt eenvoudig, en dat is het ook. Maar het betekent wel dat je bereid moet zijn om zowat alles opnieuw te bekijken, tot en met hoe laat het ontbijt op tafel komt.

Er is nog zoiets dat we bijna zonder het te beseffen aannemen: dat zorg altijd van de gever naar de ontvanger stroomt. Wij zijn degenen die helpen, zij degenen die geholpen worden. Maar wie alleen maar het voorwerp is van onze goede bedoelingen, verliest een stukje van zijn waardigheid. Mensen willen een verschil kunnen maken in het leven van iemand anders, van een partner, een vrijwilliger, een buur, een kind of een kleinkind. Alleen maar verzorgd worden is niet genoeg.

Daarom proberen we bewoners ook de kans te geven om betekenisvol te blijven, voor de mensen die hier werken, voor hun familie, voor

de buurt. Dat klinkt misschien wat sentimenteel, maar het is heel radicaal. Je reduceert mensen niet tot hun ziekte of hun beperkingen. Ook wanneer het geheugen vervaagt, blijft iemand zoveel meer dan alleen een patiënt. Als je ruimte laat aan mensen met dementie, blijkt er nog zoveel meer mogelijk dan de diagnose doet vermoeden. En waarom zou dementie krijgen überhaupt betekenen dat je ophoudt een volwaardig burger te zijn? Je kunt vaardigheden verliezen zonder op te houden mens te zijn. Je gevoelens blijven, je zoeken naar betekenis ook. Goede ouderenzorg betuttelt mensen niet, maar versterkt hen in hun eigen mogelijkheden.

De afgelopen decennia hebben we de zorg steeds verder geprofessionaliseerd. Dat heeft ons veel opgeleverd. Dankzij opleiding, wetenschap en ervaring krijgen mensen vandaag betere zorg dan vroeger. Maar tegelijkertijd zijn we onderweg misschien iets kwijtgeraakt. Voor elkaar zorgen is steeds meer iets geworden dat zich achter de muren van een instelling afspeelt, uitgevoerd door mensen met de juiste diploma's. Alsof gewone burgers daarin geen rol te spelen hebben. Ik geloof echt niet dat het het een of het ander hoeft te zijn. Natuurlijk hebben we professionele zorgverleners nodig, vandaag misschien meer dan ooit. Maar we hebben evengoed nood aan familie en vrienden, aan vrijwilligers en aan mensen die gewoon langskomen omdat het hen kan schelen wat hier gebeurt.

Dit boek houdt geen pleidooi voor een overheid die alles overneemt, maar evenmin voor een markt die van zorg een winstmodel maakt. Wat we wel vragen van de mensen die hier komen, is om zichzelf minder als consument en meer als bondgenoot te zien. Goede zorg is niet iets wat je zomaar kunt bestellen of aan de voordeur kunt laten leveren. We hebben hulp nodig om die samen vorm te geven. Iemand die na vijfentwintig jaar in het bedrijfsleven bij ons kwam werken, wilde daar vooral weg omdat alles om budgetten en cijfers draaide. Naar eigen zeggen werd ze er ongelooflijk moe van.

En toch is dit boek geen reclame voor ons eigen huis. Eerlijk gezegd voelen we ons ook niet erg op ons gemak bij termen als 'modelinstelling' of 'voorbeeldproject'. Er gaat hier immers ook soms van alles mis.

Sommige ideeën kunnen in theorie fantastisch lijken, maar werken dan niet zo goed in de praktijk. Er zijn dagen dat we tijd tekortkomen of dat we er niet in slagen om een bewoner te bereiken, hoe hard we ook ons best doen. Je kunt aan je vergadertafel denken dat alles pico bello is, maar dat wil niet zeggen dat elke bewoner het dan ook zo ervaart. Als je denkt dat je alles onder controle hebt, ben je waarschijnlijk gestopt met jezelf in vraag te stellen. Om een voorbeeld te geven: de inspraak die we erg belangrijk vinden. Je kunt wel zeggen dat de gemeenschap meebeslist, maar zoiets wordt snel een hol label als je daar geen echte medezeggenschap tegenover plaatst.

Ook De Wingerd zit vol tegenstrijdigheden. Om te beginnen: onze ligging, buiten het centrum van Leuven, vaak ver weg van de wijken waar de meeste bewoners in de loop der jaren hun leven hadden opgebouwd. We proberen een zo open mogelijk huis te zijn, maar of we het nu graag horen of niet: wie hier komt wonen, heeft afscheid genomen van zijn of haar buurt. Ik wil dan ook niet doen alsof de beste versie van het bestaande systeem automatisch de beste oplossing is. Misschien moeten we het systeem zelf meer in twijfel beginnen te trekken, en het van nul herdenken.

Tezelfdertijd moeten we daarin ook niet naïef zijn. Ideeën zijn waardevol, maar ook hier moeten er elke ochtend mensen klaarstaan om bewoners te wassen, het ontbijt te bereiden, medicatie te geven, familieleden te verwelkomen en de soms lastige gesprekken te voeren die niemand graag voert. En vandaag gebeurt dat in een sector die onder steeds grotere druk staat. Er is een tekort aan personeel, de werkdruk is hoog en de overheid verwacht veel, maar is lang niet altijd zo genereus of flexibel als je zou hopen.

Daar komt nog bij dat er ook bewoners zijn die geen ondersteunende familie, warme vriendenkring of goedgevulde rekening hebben. Voor veel mensen is oud worden een verhaal van armoede, eenzaamheid en tegenslag. Dat kun je niet verdoezelen met een inspirerend verhaal. Wie krijgt er in de toekomst toegang tot goede zorg? Is die voor iedereen beschikbaar? Of alleen voor wie het geluk heeft de juiste mensen om zich heen te hebben, of genoeg geld op zak? Ook daarop hebben we geen definitief antwoord. We zouden willen dat we dat wel hadden.

Wat je in dit boek zult lezen, is dan ook deels onze eigen zoektocht. Het is een kijkje in ons dagelijks leven, afgewisseld met de grote vragen waar onze hele sector mee worstelt. Je brengt een week bij ons door, van maandag tot zondag, met tussen de hoofdstukken door kleine scènes uit het huis. Je maakt kennis met bewoners en met vrijwilligers die hier niet gewoon komen helpen, maar echt deel uitmaken van ons huis. Je ziet hoe familieleden na een tijd zomaar de keuken in lopen om mee af te wassen. Ergens bak je de pannenkoeken mee, hoor je iemand zingen in de gang en sta je ook aan het bed van iemand die sterft. En helemaal aan het einde van het boek bevind je je in een oude school, midden in een gewone woonwijk, waar de grenzen tussen wonen, leven en zorg hopelijk bijna volledig vervagen.

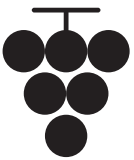
Waarom dan dit boek? Niet om je een concept te verkopen dat je dan ergens anders kunt kopiëren. Zo simpel is het wellicht niet. Wat we hier doen, is niet zo eenduidig samen te vatten in een stappenplan. Het gaat wel om een bepaalde houding, een andere manier van kijken. We delen wat we zelf onderweg geleerd hebben, in de hoop dat anderen er iets in herkennen.

Overigens spreekt dit boek niet met één stem. Je zult verhalen horen van artsen, zorg- en verpleegkundigen, vrijwilligers, bewoners, familieleden ... allemaal door elkaar heen. Niemand heeft het laatste woord. Dat zou vreemd zijn in een verhaal dat vooral over samenleven gaat. Koppig optimisme is misschien ook een manier van werken. Verandering begint altijd met de verbeelding dat het ook anders kan. En dan komt het moeilijke deel: dat ook realiseren.

Het woonzorgcentrum zoals we dat vandaag kennen, is wat ons betreft niet het eindstation. Goed mogelijk dat mensen over dertig jaar verbaasd terugkijken en zich afvragen waarom wij ouderen ooit buiten de stad lieten wonen, weg van al de rest. Wij hopen op iets anders: een buurt waar mensen oud kunnen worden zonder hun hele wereld te moeten opgeven. Waar buren elkaar nog kennen en waar zorg niet achter een voordeur verdwijnt, maar gewoon deel blijft uitmaken van het dagelijks leven. Waar professionals onmisbaar zijn, maar niet alles alleen hoeven te dragen. En waar de samenleving, zoals ze dat vroeger altijd heeft gedaan, weer een deel van die zorg op zich neemt.

Eén gedachte nog. Goede zorg begint niet alleen met grotere budgetten, mooiere gebouwen of slimmere structuren, hoe belangrijk die ook zijn. Ze begint met de vraag hoeveel moeite we bereid zijn te doen om iemand het gevoel te geven erbij te horen. Of we mensen blijven zien als buren, als ouders, als vrienden en als dierbaren, ook wanneer ze afhankelijk worden van anderen. We hebben onszelf misschien wijsgemaakt dat een goed leven vooral betekent dat je niemand nodig hebt, dat je zelfredzaam bent en je plan trekt. En dat je met geld alles kunt kopen. Alleen, er bestaat geen winkel met een onuitputtelijke voorraad verpleegkundigen.

Misschien gaat levenskwaliteit niet om zoveel mogelijk uit het leven halen, maar om zoveel mogelijk terug te geven, zolang we dat nog kunnen. De vanzelfsprekendheid die we terug willen brengen: zorgen voor de persoon die naast je woont, en weten dat die morgen hetzelfde voor jou zal doen. Zie dit boek als een uitgestoken hand. Of je die aanneemt, is aan jou.

1

Wij werken in de woning van de bewoners, zij wonen niet op ons werk.

Maandag

Moeten mensen met dementie wel in instellingen wonen?

Het is iets na tien uur op een maandagochtend en in het Grand Café komt het leven langzaam op gang. De koffiemachine pruttelt een beetje en valt dan stil. De vrijwilliger die vandaag de bar bemant, droogt de tassen af en schikt ze netjes op een rij.

Bij het raam zit Rita al op haar vaste plek, vanwaar ze het beste zicht heeft op het café en de tuin, met een kop koffie tussen haar handen. Ze begroet iedereen die binnenkomt, sommigen bij naam, anderen alleen met een knikje, of ze hen nu kent of niet.

Aan de leestafel vouwt vrijwilliger Sarah de krant open en begint ze de krantenkoppen voor te lezen. Na een snelle blik door het raam gaat ze verder met het weerbericht. Aan een andere tafel leggen twee mannen hun kaarten op tafel. Een medewerker gaat met een plumeau langs enkele vensterbanken en houdt even halt om te luisteren terwijl Sarah de krantenkoppen doorneemt.

Wie hier voor het eerst binnenkomt, heeft soms moeite om te zien wie hier woont, wie hier werkt en wie gewoon op bezoek is. Uniformen of badges zijn nergens te bekennen.

Dan komt Jan Vanwezer binnen, met een rugzak over zijn schouder. Hij is gisteren teruggekomen van vakantie en heeft zijn eerste vergadering van de dag elders in de stad al achter de rug. Hij groet Sarah en maakt even een praatje met Rita. Ja, hij is terug. En ja, hij heeft van zijn vakantie genoten. Daarna loopt hij verder, langs het onthaal, naar zijn bureau.

Toen ik in de zorg begon, vond ik het vanzelfsprekend dat mensen met dementie apart gaan wonen, in een gebouw waar alles rond hun ziekte draait. Intussen ben ik daaraan gaan twijfelen. Wie de diagnose krijgt, verliest eerst zijn gewone leven. En wat dat leven daarna nog waard is, vullen wij van buitenaf voor hem in. De vraag is dan ook: hoeveel plaats willen we nog maken voor mensen die niet meer beter worden?

Een maandag zonder vast plan

Ik ben Jan, sinds 2014 directeur van De Wingerd. Bekijk je mijn agenda, dan zou je misschien het tegendeel vermoeden, maar ik ben niet zo'n goede planner. Ook mijn leven is vooral een aaneenschakeling van onvoorspelbaarheden geweest.

Mijn dag begint vandaag met het dagelijks bestuur van de Leuvense eerstelijnszone, een netwerkorganisatie voor geïntegreerde zorg waarvan ik samen met huisarts Gijs Van Pottelbergh medevoorzitter ben en waar ik de cluster welzijn vertegenwoordig. Daarna volgt een overleg met Mia De Brabander, die de vrijwilligers en het verenigingsleven coordineert, over de vraag hoe het activiteitenaanbod de vakantieweken doorkomt nu een medewerker tijdelijk ergens anders moet bijspringen. Vervolgens een coachgesprek met zorgcoördinator Cathy Sweerts. Elke twee weken zie ik haar, zoals ik dat met elke coördinator doe.

Rond het middaguur schuif ik aan voor een onlinevergadering met de Universiteit van Cork. 's Namiddags rijd ik naar De Boomgaard, het buurtzorgproject in Kessel-Lo, waar ik samen met coördinatoren van andere organisaties een subsidieaanvraag en de selectie van toekomstige bewoners bespreek.

Het overleg met Cork gaat over een Europees project rond mensgerichte technologie, waarvoor we een matchingtool ontwikkelen die we Gwinder doopten, een knipoog naar Tinder en een anagram van